

Opinnäytetyö AMK

Kirjasto- ja tietopalvelu

PKITIs15

2016

Elsa Ahonen

YLÄKOULULAISTEN KIRJASTONKÄYTÖN- OPASTUKSET

– uusia ideoita ja käytäntöjä

Elsa Ahonen

YLÄKOULULAISTEN KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUKSET

- uusia ideoita ja käytäntöjä

Tämä opinnäytetyö on Joensuun pääkirjastolle tehty kehittämistutkimus yläkoululaisten kirjastonkäytönopastuksista. Aihe on ollut Joensuussa esillä jo jonkin aikaa, sillä nuorille on haluttu räätälöidä aivan omanlaisensa kirjastonkäytönopastus. Tavoitteena oli tehdä kirjastonkäytönopastuksista nuorille kiinnostavia ja innostavia.

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan kirjastonkäyttöä yleisesti – sen muotoja ja määritelmää – ja myös millaista kirjastonkäyttö on nuorten keskuudessa. Lisäksi perehdytään siihen, millaisia nuorille suunnattujen kirjastonkäytönopastusten tulisi olla ja miten ne pitäisi suunnitella. Koska koulun ja kirjaston yhteistyö on suuressa asemassa kirjastonkäytönopastusten kannalta, sitä on käsitelty yksityiskohtaisesti kolmannessa luvussa, jossa on esitetty myös joitakin ratkaisuvaihtoehtoja yhteistyössä ilmeneviin ongelmiin. Myös käytetyt tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmät eritellään tuloksineen yksityiskohtaisesti teoreettisessa osuudessa.

Opinnäytetyö on laadullinen kehittämistutkimus. Tutkimus toteutettiin joensuulaisille nuorille suunnatulla kyselyllä, johon osallistui kaksi kirjastonkäytönopastuksiin tullutta 7.-luokkalaisten ryhmää. Toiselle ryhmälle pidettiin kirjastonkäytönopastus vanhoilla menetelmillä ja toiselle uusilla. Kyselylomakkeilla oli tarkoitus saada selville nuorten mielipide kirjastonkäytönopastuksista ja siitä, mikä oli heistä toimivaa ja opettavaista ja mitä voisi parantaa.

Tutkimuksessa selvisi, että nuoret ovat todella moninainen ryhmä, joten kirjastonkäytönopastuksen on hyvä sisältää erilaisia opetus- ja opastusmenetelmiä. Vaikka ensimmäisen ryhmän oppilaat olivat melko tyytyväisiä vanhaan kirjastonkäytönopastukseen, toinen ryhmä osoitti selvää kiinnostusta ja intoa uusia kirjastonkäytönopastusmenetelmiä kohtaan.

ASIASANAT:

kirjastonkäytönopastus, kirjastonkäyttö, yläkoululaiset, nuoret, kehittäminen

Elsa Ahonen

GUIDANCE IN LIBRARY USE FOR SECONDARY SCHOOL PUPILS

- New Ideas and Practices

This thesis is a qualitative research with secondary school pupils as the target group. It was made for Joensuu Main Library. The theme has been discussed a lot in Joensuu for a while because they want to make the guidance in library use unique for secondary school pupils. The aim was to make the guidance more interesting and inspiring for young people.

The theoretical framework first explains how people use the library – what kind of library use types can be observed and what the definition of library use is – and how especially young people use the library. It also studied what kind of session the guidance in library use should be and how it should be organized. Because the co-operation between school and library is extremely important to make the guidance in library use successful, there is more information about the problems and solutions for the co-operation in chapter three. The research techniques are told in chapter four.

The research method is qualitative. The research was executed with a questionnaire for the young people in Joensuu who came to the guidance. They were in two groups, and all the pupils were in the 7th grade. The first group received the guidance in library use with the old teaching methods and the second one with new guidelines. The questionnaire was used to get to know the opinions of the pupils about the guidance in library use.

The research revealed that all young people are definitely not of the same kind. That's why the guidance in library use should involve different kind of teaching methods. The first group was quite pleased with the guidance, but the second group showed clearly zeal and interest towards it.

KEYWORDS:

guidance in library use, library use, secondary school pupil, young people, qualitative research.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 KIRJASTONKÄYTTÖ	8
2.1 Yleinen määritelmä, kuvaus ja tutkimusmenetelmät	8
2.2 Nuorten kirjastonkäyttö ja kirjastonkäytönopastukset	10
3 KIRJASTON JA KOULUN YHTEISTYÖ	14
3.1 Kirjaston osuus yhteistyöstä	14
3.2 Koulun osuus yhteistyöstä	15
3.3 Mahdollisia ongelmia	16
4 IDEOITA KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUKSEEN	20
4.1 Tutkimusmenetelmät	20
4.1.1 Benchmarkkaus	20
4.1.2 Asiantuntijahaastattelu	23
4.1.3 Mieliptidekysely	23
4.2 Toteutus	24
5 YLÄKOULULAISTEN MIELIPITEITÄ KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUKSISTA	26
5.1 Ensimmäinen ryhmä	26
5.2 Toinen ryhmä	30
6 POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	36
LÄHTEET	39

LIITTEET

- Liite 1. Haastattelujen 1 ja 2 kysymykset.
- Liite 2. Asiantuntijahaastattelun kysymykset
- Liite 3. Kirjastonkäytönopastuskysely 7.-luokkalaisille
- Liite 4. Kahoot! –tietokilpailun kysymykset ja vastausvaihtoehdot.

KUVIOT

Kuvio 1. 1. ryhmä. Kirjaston käyttöiheys.	26
Kuvio 2. 1. ryhmä. Kirjaston eri osastojen käyttö.	27
Kuvio 3. 1. ryhmä. Kirjaston käyttötarkoitus.	28
Kuvio 4. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty kirjaston palveluiden esittelyssä.	29
Kuvio 5. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty uuden tiedon saamiseksi kirjaston kokoelmista ja palveluista.	29
Kuvio 6. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen onnistuneisuuden arviointi.	30
Kuvio 7. 2. ryhmä. Kirjaston käyttöiheys.	31
Kuvio 8. 2. ryhmä. Kirjaston eri osastojen käyttö.	32
Kuvio 9. 2. ryhmä. Kirjaston käyttötarkoitus.	33
Kuvio 10. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty kirjaston palveluiden esittelyssä.	33
Kuvio 11. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty uuden tiedon saamiseksi kirjaston kokoelmista ja palveluista.	34
Kuvio 12. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen onnistuneisuuden arviointi.	35

1 JOHDANTO

Nuorten kirjastonkäyttö on ollut nykyään esillä yhä enemmän. Se, miten nuoret käyttävät kirjastoa ja kuinka hyödylliseksi he kokevat kirjaston omassa elämässään, näyttää olevan vähäistä. Myös se, miten hyvin nuoret löytävät itsenäisesti kirjaston tietokannasta tarvittavat tiedot ja kirjat hyllyjen välistä, voi olla heikolla pohjalla. Usein ajatellaankin, että nuoret eivät juuri käytä kirjastoa tai että he vain viettävät siellä aikaa ystäviensä kanssa älypuhelimia naputellen.

Yleisten kirjastojen neuvosto antaa aina silloin tällöin vaatimuksia ja ehdotuksia siitä, mihin suuntaan kirjastojen tulisi kehittää palveluitaan. Vaikka nämä viittaukset sisältävät harvoin mitään juuri nuorille suunnattua, on hyvä huomata, että esim. sellaiset asiat kuin ”kansalaisten valmiuksien tukeminen”, ”aktiivinen opastaminen ja toiminta”, ”autetaan asiakkaita löytämään ja käyttämään tietoa” ja ”opastetaan ja autetaan asiakkaita löytämään ja tunnistamaan laadukkaat aineistot”, ovat olennainen osa nuorten tiedonhankinta- ja kirjastonkäyttöopastusten tarkoitusta ja tavoitteita (Yleisten kirjastojen neuvosto 2016). Myös Kuntaliitto on antanut suosituksia esimerkiksi siitä, miten kirjastojen tulisi suunnitella pedagogiset opetustilaisuudet (Kuntaliitto 2016).

Kirjastonkäytönopastukset tarjoavat tähän ongelmaan ainakin osan ratkaisua. Joskus nuoret eivät ole edes tietoisia kaikista kirjaston tarjoamista palveluista, joita he voisivat käyttää. Kirjaston tietokantaan ja luokitukseen tutustuminen auttaa nuoria löytämään luotettavaa tietoa esimerkiksi kouluprojekteja varten.

Siitä, millaisia näiden opastuksien pitäisi olla ja mitä kaikkea niissä pitäisi käsitellä, ollaan montaa mieltä ja opastukset vaihtelevatkin suuresti kirjastoittain. Yleensä yläkoululaisille annetaan syvällisempää tiedonhakukoulutusta kuin alakoululaisille, joille saattaa riittää pelkkä kirjastoon tutustuminen ja käyttösääntöjen esitteleminen.

Tämä opinnäytetyö on kehittämistutkimus Joensuun pääkirjaston yläkoululaisille suunnattuihin kirjastonkäytönopastuksiin. Nykyiset kirjastonkäytönopastuksen menetelmät ovat olleet käytössä pitkään, eikä niitä ole muokattu erikseen juuri nuoria ajatellen. Tavoitteena oli luoda uusia ideoita ja käytäntöjä opastuksia varten, jotka innostaisivat nuoria käyttämään kirjastoa enemmän ja syvällisemmin ja olisivat paremmin räätälöityjä juuri

heidän ikäryhmälleen. Uusin ideoiden luomisessa huomioitiin myös se, miten nuoret oppisivat mahdollisimman hyvin kirjaston käytösäännöt ja mahdollisesti jotain uuttakin paikallisiin Vaara-kirjastoihin liittyen.

Tutkimusta varten tehtiin vertailuja eri kirjastojen välillä, asiantuntijahaastattelu ja kyselyn Joensuun nuorille. Näiden tietojen pohjalta luotiin ideoita, joista keskusteltiin nuorten kirjastonkäytönopastuksia hoitavien työntekijöiden kanssa Joensuussa. Osa tutkimuksessa käytetystä lähdeaineistosta on todella vanhaa, mutta niistä saatu tieto ei juuri eronnut uudemmissa aineistoista ja ne jopa tukivat toisiaan. Siksi vanhempiinkin aineistoihin viitataan tässä työssä.

Luvussa 2 käsitellään kirjastonkäyttöä ja sen tutkimiseen käytettäviä tutkimusmenetelmiä. Lisäksi perehdytään nuorten kirjastonkäyttöön ja siihen, millaisia heille suunnattujen kirjastonkäytönopastusten tulisi olla. Kolmannessa luvussa kerrotaan kirjaston ja koulun yhteistyöstä, millaisia ongelmia saattaisi syntyä kirjastonhoitajan ja opettajan välillä ja miten ne voisi selvittää. Luvussa 4 käsitellään itse tutkimusta, sen taustoja, tutkimusmenetelmiä ja myös itse toteutusta. Lopuksi viidennessä ja kuudennessa luvussa kerrotaan tutkimuksen tulokset ja pohditaan sen onnistuneisuutta ja mahdollisia kehittämissuhteita ja jatkotutkimuksia.

2 KIRJASTONKÄYTTÖ

2.1 Yleinen määritelmä, kuvaus ja tutkimusmenetelmät

On mielenkiintoista, että termille ”kirjastonkäyttö” ei ole kehitetty määritelmää. Toisaalta sen yleistä määritelmää on hyvin vaikea tehdä, sillä kunkin kirjaston kohdalla kirjastonkäyttö voidaan määritellä vasta sitten, kun ollaan tietoisia kaikista sen tarjoamista palveluista. Määritelmä on siis pikemminkin kirjastokohtainen. Minimioletuksena on kuitenkin se, että käyttää yhtä sen palveluista hyväkseen. Tähän ”yhteen palveluun” kuuluu niin kirjojen lainaaminen, musiikin kuuntelu, satutunneilla vierailu, lehtien lukeminen kuin verkkopalvelutkin. (Pihlaja 2004, 46–47.) Toisaalta kirjastonkäytöllä voidaan tarkoittaa kaikkea sitä, mitä kirjastossa tapahtuu – mikä tietenkin tarkoittaa sitä, että henkilö käy kirjastossa. (Vakkari 1983, 13.)

Eri kirjastoilla on hyvinkin erilaiset lähtökohdat ja mahdollisuudet kirjastonkäytölle, eikä siihen vaikuta vain kirjaston koko tai kunnan asukasmäärä. Myös väestörakenne, korkea elintaso ja kunnalla puhuttavien kielten määrä vaikuttaa ratkaisevasti kirjastonkäyttöön. On huomattu, että esimerkiksi esikaupunkimaisissa, kaksikielisissä tai korkean muutto liikenteen kunnissa kirjastonkäyttö on vähäisempää. (Pihlaja 2004, 51–52.)

Nuorten kirjastonkäyttöön vaikuttavat enemmän heidän lähiympäristönsä: perhe, ystäväpiiri, koulun aktiivisuus lukemiseen ja kirjastonkäyttöön kannustamisessa ja muut harrastukset. Myös välimatka kirjaston ja kodin välillä ja kirjaston kokoelma voi joko kannustaa tai heikentää nuorten halua käyttää kirjastoa. (Heikkilä & Linna 1976, 4, 7, 132–133.)

Kirjastonkäyttö on todella laaja alue, joten usein se pilkotaan erilaisiin osa-alueisiin, joiden yksittäinen tarkastelu on helpompaa. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä siitä, miten kirjastonkäyttöä on luokiteltu:

- Käyttötarpeen mukaan
 - o praktinen: opiskelussa, työelämässä ja ongelmatilanteissa tarvittavan käytännön tiedon hakemista
 - o orientoiva: tietoa etsitään pitkäaikaisempaan käyttöön, usein yleismaallista. Hankitaan tietoa uusista asioista, avarretaan maailmankuvaa ja kehitetään itseään
 - o viihteellinen: kulutetaan aikaa ja rentoudutaan

- Historiallisiin tyyppeihin
 - perinteinen: lainataan, luetaan, kuunnellaan musiikkia, etsitään tietoa
 - tietotekninen: käytetään tietoverkkopalveluita, tietokoneohjelmia ja pelejä
 - sosiaalinen: tavataan ihmisiä, vietetään aikaa.

(Pihlaja 2004, 49–50.)

Tiedontarve on yksi isoimmista syistä tulla kirjastoon, myös nuorilla (Heikkilä & Linna 1976, 4). Sen tyydyttäminen ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista. Ensinnäkin, asiakkaalla täytyy olla valmiudet kirjastonkäyttöön, toisin sanoen hänen on täytynyt saada siinä opetusta. Toiseksi, asiakkaan tarpeiden mukaista kirjaston palvelua on oltava saavutettavissa asiakkaalle miellyttävällä tavalla. Kolmanneksi, kirjaston aineiston on vastattava asiakkaan tarpeita ja oltava hänen näköisensä. Neljänneksi, asiakas tarvitsee monipuolista aineistoa, jotta hänen tarpeensa tulisi tyydytetyksi mahdollisimman hyvin. Viidenneksi, jotta asiakas ylipäättään lähtisi kirjastoon hakemaan tietoa, hänellä täytyy olla hyvät tottumukset kirjastonkäytöstä ja lukemisesta, jotka on istutettu häneen jo lapsena. Mikään näistä viidestä kohdasta ei ole itsestäänselvyys. (Pihlaja 2004, 53–54.)

Kirjastonkäyttöprosenttia asiakkaiden keskuudessa voidaan parantaa muun muassa markkinoimalla kirjaston palveluita paremmin. Kirjastotyöntekijät eivät saisi koskaan olla ”sokeita”, niin että he olettaisivat, että kaikki asiakkaat tietävät kaikista kirjaston tarjoamista palveluista. Kun kirjaston markkinointia hiotaan ja parannellaan, palveluille saadaan lisää näkyvyyttä, mikä kannustaa ihmisiä toimimaan. Markkinointi ei kuitenkaan ole ainoa tapa turvata asiakkaiden kirjastonkäyttö. Paljon riippuu myös kirjaston sisäisistä toimista, kuten aineiston esittelyn onnistuneisuudesta ja kirjastojärjestelmän selkeydestä asiakkaille. Myös palvelun sujuvuus ja lopputulos vaikuttavat asiakkaiden myöhempään kirjastonkäyttöön. (Pihlaja 2004, 36.)

Ennen kuin kirjastonkäyttöä voidaan tutkia, täytyy olla selvillä, mikä on tutkimuksen tarkoitus. Mahdollisia tarkoitustutkimuksia ovat muun muassa käyttö-, käyttäjä- ja käyttö-tarkoitustutkimukset. Käyttötutkimuksissa kirjastonkäyttöä tutkitaan nimenomaan kirjaston näkökulmasta. Tämä voidaan tehdä analysoimalla kirjaston tilastoja, kuten lainojen määriä. Käyttäjätutkimuksissa tarkastellaan kirjastoa käyttävien ihmisten käyntitiheyttä ja vertaillaan sitä esimerkiksi iän tai sukupuolen perusteella. Käyttötarkoitustutkimus

menee hieman syvemmälle. Siinä pyritään selvittämään, miksi ihmiset käyttävät kirjastoa. Tällä tavalla pystytään esimerkiksi suunnittelemaan kirjaston palveluita asiakkaille sopivammiksi. (Vakkari 1981, 71–72.) On kuitenkin hyvä muistaa, että perinteiset tilastot – joita yleensä käytetään tällaisissa tutkimuksissa – eivät kerro läheskään kaikkea, mitä kirjastossa tapahtuu. Esimerkiksi lehtien lukemista, kuvakirjojen katselua, tietokoneen käyttämistä, musiikin kuuntelemista, läksyjen tekoa tai yleisten tilojen käyttämistä harvoin tilastoidaan mihinkään.

Kirjastonkäyttöä ja sen vähentymisen tai lisääntymisen syitä voidaan tutkia mm. palautelomakkeiden avulla. Se on yleensä paras tapa saada yksityiskohtaista tietoa monelta ihmiseltä nopeasti ja helposti. Lomakkeen huono puoli on se, että koska asiakkaat ovat yleensä tyytyväisiä kirjaston palveluihin, he eivät koe tarvetta täyttää sitä. Ellei lomaketta anneta suoraan käteen vaikkapa asiakaspalvelutilanteessa, se jää hyvin todennäköisesti täyttämättä. Koska kirjastonkäyttö on kuitenkin laaja alue, lomakkeen vaarana on, että siitä tulee todella pitkä, jolloin asiakkaat eivät mielellään ala täyttämään sitä. (Pihlaja 2004, 68, 74.)

Kirjastonkäyttöä kannattaa seurata jokaisessa kirjastossa, sillä se voi jopa määrittää sen, mitkä palvelut missäkin kirjastossa ovat tarpeellisia ja mitkä on syytä lopettaa. ”Laajimmillaan ja syvällisemmillään kirjastonkäyttö heijastaa yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, jota yksittäiset kirjaston asiakkaat ikään kuin välittävät ja ilmentävät valinnoillaan, ratkaisuillaan ja päätöksillään.” (Pihlaja 2004, 48.)

2.2 Nuorten kirjastonkäyttö ja kirjastonkäytönopastukset

Hyvin usein ajatellaan, että nuoret eivät lue kirjoja, joten he eivät käytä kirjastoa muuten kuin vain ystävien tapaamiseen. Tämä käsitys voi olla väärä, sillä nuoret käyttävät kirjastoa monella muullakin tavalla, mikä ei välttämättä välity lainaustilastoista. Yleensä, jos nuoret tulevat kirjastoon, he saattavat todellakin vain tavata ystäviään ja viettää aikaa yhdessä. Toisaalta ei ehkä huomata, jos joku porukasta ottaa hyllystä aikakauslehden ja ryhtyy selaamaan sitä tai jos kaikki pelaavat kirjaston lautapelejä tai tekevät läksyjä hiljaisessa paikassa. Jos kirjastossa on oma tilansa tietokone- tai videopelien pelaamiseen, nuoret saattavat olla sielläkin. Tämä kaikki – pelkkä ajan viettäminenkin kavereiden kanssa – on kirjaston palveluiden hyötykäyttämistä. (Helenius, 2016.)

Koska nuoret käyttävät kirjastoa lähinnä viihteen ja ajankulun merkeissä, he eivät ehkä aina tiedosta muita kirjaston perinteisempiä palveluita, saati sitten osaa käyttää kirjaston tietokantaa apunaan esimerkiksi läksyjen ja esitelmien teossa. Siksi perinteisiäkin puolia kirjastosta kannattaa esitellä nuorille, vaikka se tuntuisi työntekijöiden puolelta itsestään-selvyydeltä.

Nuorten kirjastonkäytönopastukseen voi kuulua kirjastonkäytön ja käyttösääntöjen lisäksi myös jonkin verran tiedonhaun opastusta. Nuorten tiedonhakutaitoja kuitenkin selkeyttää ja jopa parantaa se, että näitä kahta asiaa ei sekoiteta, vaikka ne ovatkin lähellä toisiaan. Myös kirjastokorttiasiat on hyvä hoitaa kuntoon. Vaarana kuitenkin on, että kaikille yläkoulun luokille annettaisiin samanlainen ohjelma kirjastonkäytöstä ja tiedonhausta. Tämä ei kannata, sillä pienestä ikäerosta huolimatta yläkoululaiset ovat todella moninainen joukko. Yläasteen luokkien välillä on opetussuunnitelmassakin isoja eroja, joten 7.-luokkalaisia ei tulisi kohdella samalla tavalla kuin 9.-luokkalaisia. 9.-luokkalaiset ovat astumassa lukioon tai ammattikouluun viimeisen peruskouluvuotensa jälkeen, joten he tarvitsevat paljon syvällisempää ohjeistusta esimerkiksi tiedonhausta kuin 7.-luokkalaiset, jotka ovat juuri päässeet ala-asteelta. 8.-luokkalaiset, jotka asettuvat tähän väliin, ovat niin ollen aivan oma ryhmänsä yhtä lailla. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Seuraavassa on Laadun (1995, 66) tekemiä muutamia ehdotuksia siitä, mitä kaikkea nuorten kirjastonkäytönopastus voisi pitää sisällään eri luokka-asteiden kohdalla:

- 7.- luokat
 - o kirjaston esittely
 - o kirjaston käyttö
 - o ”tuetaan omatoimista kaunokirjallisuuden etsintää”
- 8.-luokat
 - o kirjaston osastojen palveluiden esittely
 - o tietokannan käyttö
 - o ”opetusta palvelevat, materiaalin keruuta edellyttävät tehtävät”
- 9.-luokat
 - o ”itsenäistä kirjastonkäyttöä”
 - omavalintaiset romaanit, esitelmät, aineet, puheet.

Heinosen (2009, 142) mukaan 7.-luokkalaisten kohdalla kertausta on tarpeen. Koulun seitsemäs vuosiluokka on kaikella tapaa suurimmaksi osaksi ala-asteen kertaamista. Koska ala-asteella ei ole välttämättä menty kovinkaan syvälle kirjastonkäytössä, on hyvä ensin kerrata vanhaa esimerkiksi esittelemällä kirjasto lyhyesti, mainitsemalla tärkeimmistä

käyttösäännöistä ja kertomalla sitten luokituksen pääpiirteet ja periaatteet. On kuitenkin tärkeää, että asiasisältöä ei ole liikaa suhteessa käytettävään aikaan.

8.-luokkalaiset ovat toisella tasolla, joten heille voi opettaa myös tiedonhakua. Peltonen (2007, 131) huomioi, että yleensä 14-15 -vuotiailla nuorilla ainoa tiedonhakutaktiikka on kuin olisi ”joulukalenterin luukkujen äärellä” – tarvitsee vain katsoa yhdestä luukusta, joka vaikuttaa kaikista parhaimmalta, ja odotetaan kaiken tarvittavan tiedon löytyvän sieltä. Muihin luukkuihin ei tarvitse edes vilkaista.

Tiedonhaun opetuksen ei tarvitse olla mitään ihmeellistä. Yleensä tarpeeksi pitkän opitunnin saa jo sillä, että antaa esimerkkinäytteen siitä, millaisia hakusanoja kannattaa käyttää oman kirjaston tietokannan kanssa, miten hakutuloksia kannattaa eritellä faktaan ja fiktion, esimerkiksi miltä kirja näyttää ja millaisia tietoja siitä on annettu, ja lopulta miten parhaat kirjat kannattaa valita joukosta. Tässä kohtaa myös luokituksen kertaaminen voi olla paikallaan. Jos aikaa on, myös Boolean operaattorit ovat hyvä lisä tiedonhaun opetukseen. Lopuksi voidaan kerrata esimerkiksi omien tietojen muokkaaminen ja varauksen teko verkkokirjastossa. (Peltonen 2007, 134–142.)

Kaikkein tärkeintä on luoda oppilaille mukava ilmapiiri ja tilaisuus, joka on kaikkea muuta kuin kuiva luento. Monipuoliset, joustavat, aika ajoin muuttuvat opetustavat parantavat oppimistuloksia ja ottavat huomioon myös erilaiset oppimistavat (Opetushallitus 2014, 28–29). Tarkoitus on tietenkin sama kuin aikuisten kirjastoesittelyillä ja kirjastonkäytönopastuksilla: ”esitellä toimintaa, palveluita ja kokoelmia asiakkaiden näkökulmasta ja kertoa, miten asiakkaaksi pääsee.” (Heinonen 2011, 16.)

Tiedon lisäksi on tärkeää antaa nuorille joitain virikkeitä, kuten leikkejä, pelejä, suunnistusta tai tietokilpailuja. Etenkin, jos aikaa on varattu yli 45 minuuttia pelkälle kirjastonkäytönopastukselle, ohjelman tulisi olla monipuolista. Tästä hyvä esimerkki on Helsingin kaupunginkirjastossa toteutettu tiedonhakupeli ”Tietoraketti”, johon tarvitaan niin perinteinen lautapelialusta kuin tietokone tai tablettikin (Tietoraketti-tiedonhakupeli yläkoululaisille – materiaalit ja ohjeet). Tällä tavalla oppilaat pysyvät hereillä ja todennäköisesti myös heidän mielenkiintonsa käsiteltävään asiaan säilyy. On kuitenkin varottava, etteivät pelit ja leikit ole liian lapsellisia yläkoululaisille (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016). Aikaa ei tietenkään ole kaikelle, joten luokat voisivat käydä kirjastossa tarpeen tullen useammin kuin kerran vuodessa. Mikäli tämä onnistuu, eri tapaamiskerroilla voidaan ottaa erilaisia teemoja esille. Seuraavassa muutama esimerkki teemoista tai aiheista, jota voidaan käsitellä:

- kiinnostavat aineistot ja tapahtumat ja niiden sijainti kirjastossa
- kertausta perusasioista, esimerkiksi kirjaston käytösäännöistä
- kirjaston palvelut verkossa, esimerkiksi kaukolainaus
- luokituksen pääpiirteet
- tiedonhaun perusopastus kirjaston tietokannasta.

(Heinonen 2011, 42.)

Kirjastonkäytönopastuksissa ei saa olla mitään irrallista tietoa. Kun esitys pidetään omilla raiteillaan, nuoret saavat siitä paljon enemmän irti. Lisäksi tulisi panostaa siihen, että kirjastonkäytönopastukset liittyvät jotenkin esimerkiksi oppilaiden tekemiin projekteihin ja esitelmiin. Tällaiset mahdollisuudet antavat oivan tilaisuuden esitellä kirjaston aineistoja ja tietokantaa (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016). Silloin nuorten mielenkiinto säilyy ja he ymmärtävät kirjastojen arvon.

On erittäin tärkeää, että kirjastotyöntekijä, joka vetää nuorille tällaisia opetustilaisuuksia, pystyisi samaistumaan nuoriin. Silloin hän osaa käsitellä ryhmää oikein ja havaita, missä kohtaa olisi sopivaa vaihtaa aihetta tai pitää tauko. Nuoret jaksavat keskittyä parhaiten silloin, kun he tajuavat, että heistä ollaan kiinnostuneita ja että heidän tarpeensa huomioidaan.

3 KIRJASTON JA KOULUN YHTEISTYÖ

3.1 Kirjaston osuus yhteistyöstä

Yleensä kirjastonkäytönopastukset järjestetään kirjaston toimitiloissa. Tämä on järkevämpää, sillä esimerkiksi luennon välissä voidaan käydä esittelemässä kokoelmaa ja luokitusta. Koska kirjastoihin ollaan lähtökohtaisesti todella tyytyväisiä, kirjastolta odotetaan myös paljon, eivätkä nuoret ole kaikista helpoin ryhmä. Koululla varsinkin ollaan tottuneita siihen, että jos nuorten kanssa ollaan tekemisissä, heitä osataan myös käsitellä oikealla tavalla.

Seuraavassa on joitakin Sinkon (2000, 15, 17, 20, 24–26) listaamia asioista, joita koulu odottaa kirjastolta kirjastonkäytönopastuksiin tullessaan tai mitä kirjastosta olisi syytä löytyä tällaisia opetustilaisuuksia suunnitellessaan:

- riittävä henkilöstö, joka on
 - o asiantuntevaa
 - o pedagogista
 - o nuoriin ja lapsiin suuntautunutta
- aineistot kohdallaan
- uusia toimintamalleja - ei aina saman kaavan mukaan menevää tuokiota
- lasten- ja nuortenosastot voisivat toimia aamupäivisin pääasiassa ”oppilaskirjastoina” ja iltapäivisin kaikille avoimina
- yhteistyövalmiuksia ja -kykyjä - innostusta
- tarpeeksi monta kappaletta samasta niteestä
- tarpeeksi mielenkiintoista luettavaa mahdollisimman monelle
- ymmärrystä aikakäsityksen suhteen: aineenopettajilla on hyvin tiukka aikataulu ja he suunnittelevat kirjastonkäytönopetuksen usein osaksi opetusta
- tilaisuuden organisointi huolella: isot ryhmät, niiden liikuttelu yms.
- hyvin suunnitellut oppimistehtävät.

Kirjastojen tulee ottaa huomioon siis monia heille vieraita, mutta opettajille itsestään selviä asioita. Tässä kirjasto ei millään voi selviytyä yksin, ja siksi tulevista tilaisuuksista tulisi keskustella opettajan kanssa hyvissä ajoin etukäteen, jotta voitaisiin vaihtaa ajatuksia odotuksista ja aikataulutuksesta, ryhmän koosta ja suunnitella ohjelma niin ollen ryh-

mälle mahdollisimman sopivaksi. Tämä on erityisen tärkeää, jos ryhmässä on esimerkiksi maahanmuuttajia tai erityislapsia (Heinonen 2011, 39). Opettajan toiveita ja aikaisemmista käynneistä muodostuneita mielipiteitä on hyvä kuunnella, sillä hän tuntee luokansa parhaiten ja niin yhteistyötä voi kehittää entisestään. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Kirjastojen on aika ajoin hyvä syventyä myös opetussuunnitelmiin. Näin he saavat tietää, millä luokka-asteella ja miten tiedonhakua opetetaan nuorille. Tämän perusteella on hyvä alkaa miettiä tulevia kirjastonkäytönopastuksia ja räätälöidä jokaiselle luokka-asteella omanlaisensa opetustuokio. Myös opettajille kannattaa kertoa, että opetussuunnitelmiin on tutustuttu. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Kirjastonhoitajien pedagogisista taidoista on puhuttu viime aikoina paljon. Niiden arvoa ei voidakaan korostaa liiaksi, sillä se tulee olemaan tulevaisuudessa entistä merkittävämmässä asemassa (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016). Myös Nikanderin (2000, 35) mukaan on tärkeää, että henkilö, joka vetää etenkin opetustilaisuuksia nuorille, tietää, miten heidän ikäisiään kannattaa käsitellä ja millä tavalla heidät saa kiinnostumaan ja kuuntelemaan käsiteltävää asiaa. Se onkin erittäin tärkeää, sillä kun nuorille opetetaan kirjaston tietokantojen käyttöä, heidät pitää opettaa pois hakukoneajattelusta, jossa he ovat eläneet koko ikänsä. Lisäksi on otettava huomioon, että nuorilla on monia erilaisia oppimistapoja ja –menetelmiä. Yksi tapa opettaa saattaa mennä perille yhdelle, mutta ei välttämättä toiselle. Siksi opetustilaisuudessa tulee olla monipuolisia vaihtoehtoja opettaa ja oppia, eikä saa jumittua vain luennoimaan tai kerran näyttämään videotykin kautta, miten kirjoja haetaan verkkokirjastosta.

Vaikka kirjaston henkilökunnalla ei olisikaan paljoa pedagogista osaamista tai taitoja, tärkeintä on miettiä nuorten tarpeita ja sitä, mitä heille voi tarjota. Seuraavat kysymykset auttavat kirjastotyöntekijöitä arvioimaan omia kirjastonkäytönopastuksiaan:

”Mitä oppilas oppii tässä? Mitä on tarkoitus oppia? Miten oppilas oppii tämän asian helposti? Mitä haluan oppilaiden oppivan? Mikä on päämäärä? Mitä taitoja tässä karttuu? Palveleeko [tämä menetelmä] tarkoitustaan, vaikka se olisi vanhanaikainen?” (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

3.2 Koulun osuus yhteistyöstä

Kirjastot ovat yleensä hyvissä ajoin valmistelemassa kirjastonkäytönopastuksia ja tiedonhakutilaisuuksia, joten koulujen kannattaa ehdottomasti olla myöskin ajoissa kysymässä syksyn mahdollisuuksista. Aktiivisen yhteistyön vastuu on myös opettajilla. Koska he odottavat kirjastonhoitajilta aktiivisuutta ja yhteistyökykyä, sitä tulee löytyä myös heidän puoleltaan.

Kirjastossa käyminen luokan kanssa ei ole vain ylimääräinen lisä opetuksessa, vaan siihen pitää pyrkiä. Vuoden 2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainittiinkin, että ”kirjastopalvelut pyritään saamaan oppilaan käyttöön niin, että ne antavat mahdollisuuden myös itsenäiseen opiskeluun” (Opetushallitus 2014, 28). Kirjastonkäytönopastukset ja tiedonhaun opetustilaisuudet auttavat nuoria käyttämään kirjaston tietokantaa itsenäisesti omiin tarkoituksiinsa.

Ennen kirjastotyöntekijöiden tapaamista opettajat voivat laatia alustavan ohjelman siitä, mitä heidän mielestään on tärkeä käydä läpi heidän luokkansa kanssa kirjastonkäytönopastuksessa. Siitä saa hyviä ideoita ja lähtökohtia, joista voidaan tarvittaessa keskustella tarkemmin. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Koska Sinkon mukaan koululla ja kirjastolla on sama pyrkimys – ohjata ”suomalaisia elinikäisiksi oppijoiksi, tietoyhteiskunnan aktiivisiksi ja osaaviksi kansalaisiksi, tiedon lähteiltä sen ylimmille portaille”, ”lukuharrastuksen synnyttämiseen ja siitä sen ylläpitämiseen ja tukemiseen” – yhteistyö saattaa tuottaa todella hyviä tuloksia. Molemmille kuuluu myös ”demokratian toteutuminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen”. (Sinko 2000, 29.)

Niinikankaan sanoin ”kirjasto nähdään välttämättömänä osana koulun päämäärien saavuttamista”, minkä vuoksi yhteistyötä on syytä tiivistää (Niinikangas 2000, 7). Drombergin mukaan kirjasto ja koulu voivat antaa toinen toisilleen jotain todella arvokasta: Kirjasto hyötyy opettajien pedagogisista taidoista ja opettajat kirjastonhoitajien tiedonhallintataidoista. Myös oppilaille on hyödyllistä, että he saavat luotettavaa ohjeistusta tiedonhausta useammasta kuin yhdestä paikasta. Lisäksi kirjasto on paikka, jossa he voivat käyttää koulussa oppimiaan taitoja hyväkseen. (Dromberg 2000, 11.)

3.3 Mahdollisia ongelmia

Koulun ja kirjaston yhteistyö ei tietenkään ole itsestään selvää. Ongelmia tulee aina vastaan puolelta ja toiselta, eikä niihin aina osata varautua. Suurin ratkaisu kirjastovierailujen onnistumiselle on se, että koulu ja kirjasto eivät tapaa toisiaan vain kerran vuodessa, kun oppilaat tuodaan kirjavinkkaukseen tai tiedonhaunopastukseen. Laatu (1995, 66) ja Ratia (1995, 76) ehdottavatkin, että opettajan ja kirjastotyöntekijän tulee tavata toisiaan pitkin vuotta, jotta he voivat ideoita ja keskustella hyödyistä ja haitoista, mahdollisista ongelmista ja niiden ratkaisuista, sekä aikataulutuksesta ja sisällöstä. Ennen kaikkea tällaisten tapaamisten tulee olla säännöllisiä, eikä sattumanvaraisia. Tällaiset keskustelut antavat myös mahdollisuuden opettajille ehdottaa uusia hankittavia kirjoja nimenomaan oppilaita varten. Kun kirjaston aineisto on oppilaiden ja opettajien mieleen, he tulevat entistä todennäköisemmin tutustumaan siihen ja käyttämään sitä.

Usein juuri viestintä kahden laitoksen välillä nähdään jo tavattoman isona haasteena. Jos kirjastolla ja koululla on siihen resursseja, kumpikin osapuoli voi harkita Ratian (1995, 75) ehdotuksen mukaisesti jotakin yhteistä työntekijää kirjaston ja koulun välille hoitamaan tiedotuksen. Tällainen yhteinen ”linkki” voi toimia erityisesti isolla paikkakunnalla, jossa on paljon kouluja ja lähikirjastoja. Pienillä paikkakunnilla tällainen järjestely ei välttämättä ole tarpeellinen.

Kaikkia opettajia ei kiinnosta tuoda luokkaansa kirjastoon. Vaikka kirjasto kuinka viestii ja on yhteistyöhaluinen, opettajat eivät välttämättä reagoi mitenkään. Etenkin, jos suunnitteilla on hieman suuremman luokan asioita, kannattaa ottaa yhteyttä rehtoriin ja esitellä hänelle koululle suunniteltuja kirjaston palveluita. Rehtorin reaktiosta riippuen opettajat saattavat tuoda luokkia kirjastoon tai olla edelleen välittämättä asiasta. Vaikka johdon tuki on tärkeää, yleensä tällaista ylhäältä[rehtori]-alas[opettajat]-menetelmää ei kannata käyttää. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Tällaisissa tilanteissa, joissa suurin osa vastapuolesta osoittaa välinpitämättömyyttä, kannattaa muistaa, että hyvä palaute leviää aikanaan kauaskin. Kannattaa siis keskittyä niihin opettajiin, jotka tuovat oppilaitaan kirjastoon ja palvella heitä hyvin. Ajan mittaa he panevat sanan kiertämään, jolloin heidän kollegiansakin ehkä kiinnostuvat. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Välinpitämättömyys voi myös johtua siitä, että opettajat eivät tiedä, mitä kaikkea kirjasto voi tarjota heidän oppilailleen. Silloin on parasta koota mahdollisimman paljon opettajia

yhteen vaikka pieneen kahvitteluhetkeen, jossa kirjasto pääsee kertomaan nuorille suunnatuista palveluistaan, joihin koululuokat ovat tervetulleita tutustumaan. Olennaista on sosiaalisuus ja mukavan ilmapiirin luominen. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

Se, että kirjastotyöntekijöillä ei ole pedagogisia valmiuksia ei välttämättä heti koidu kohdalokkaaksi, mutta pitemmän ajan kuluessa voi käydä toisin. Kun opettajat huomaavat, että kirjaston henkilökunnalla ei ole oikeanlaista otetta nuoriin tai heitä ei osata huomioida ja ohjata toivotulla tavalla, he eivät ehkä enää jatkossa tuo oppilaitaan kirjastonkäytönopastuksiin tai muihin tilaisuuksiin. Jos kuitenkin nuorten kirjastonkäytönopastuksista vastaavat henkilöt käyttävät pedagogisia koulutusmahdollisuuksia hyväkseen esimerkiksi koulutuspäivien välityksellä, tällaisilta tilanteilta voidaan välttyä.

Joissakin kirjastoissa on paljon ikääntynyttä väkeä töissä. Etenkin, jos he ovat olleet talossa hyvinkin pitkään, kirjastonkäytönopastukset saatetaan antaa heidän vastuulleen, koska heidän oletetaan tuntevan kirjaston tilat ja kokoelmat parhaiten. Tähän kuitenkin sisältyy se ongelma, että vanhemmat ihmiset eivät yleensä ole selvillä siitä, minkälainen maailma nuorten keskuudessa vallitsee. Siksi vanhemmalle henkilölle voi olla todellinen haaste esitellä kirjastoa ja sen palveluita nuoria kiinnostavalla tavalla. Nuoremman työntekijän ottaminen mukaan opastustilaisuuksiin ja niiden suunnitteluun voi auttaa, jotta nuoria osataan lähestyä oikeasta näkökulmasta ja tehdä opastus heille sopivaksi ja hyödylliseksi.

Nuoremmillekin työntekijöille saattaa aiheuttaa päänvaivaa alati muuttuvat opetussuunnitelmat, oppimiskäsitykset ja oppimismenetelmät. Tällaisissa tilanteissa auttaa suuresti se, että on ajan tasalla asioista. Jos koulun ja kirjaston välillä on säännöllisiä tapaamisia, opettajat voivat valottaa enemmänkin uusia suosituksia, joiden mukaan heitä on kehoitettu toimimaan. Tässä tarvitaan joustavuutta ja luovuutta, jotta kirjastonkäytönopastukset olisivat mahdollisimman ajantasaisia.

Aina kirjastonkäytönopastuksista tai tiedonhaunopetuksesta ei koidu kustannuksia – kirjastothan ovat tunnettuja siitä, että he tarjoavat palveluitaan ilmaiseksi. Jos jostakin ehdotetusta ideasta koituu kustannuksia, Ratia (1995, 75) suosittelee niiden jakamista tasan kummankin osapuolen kesken. Tämä lisää yhteistyötä, eikä todennäköisesti aiheuta kummallekaan osapuolelle liian suurta taloudellista taakkaa.

Joillakin oppilailla voi olla este, jonka vuoksi he eivät mielellään käy kirjastossa. Tällaisia esteitä voivat olla kirjastokortin katoaminen, porttikielto tai että lainatut kirjat ovat perinnässä. Tällaisissa tapauksissa on parasta ottaa yhteyttä opettajaan, joka voi lähettää

oppilaan vanhemmille viestin, jossa heitä ja nuorta pyydetään tulemaan kirjastoon ennen kirjastonkäytönopastusta selvittämään asiat. Yleensä kyse on helposti selvitettävistä asioista. Tunneäly ja maalaisjärki toimivat parhaiten, kun tällaisia tilanteita lähtee selvittämään nuorten kanssa. (Ojaranta, A. haastattelu, 10.5.2016.)

4 IDEOITA KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUKSEEN

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa käytettiin monenlaisia tutkimusmenetelmiä, jotta saataisiin mahdollisimman laaja kuva aiheesta ja myös mahdollisia ideoita kehittämistä varten. Käytetyt tutkimusmenetelmät olivat benchmarkkaus, asiantuntijahaastattelu ja mielipidekysely, joka toteutettiin kahdesti joensuulaisille nuorille: ensimmäisen kerran tavanomaisen kirjastonkäytönopastustuokion jälkeen ja toisen uusilla kokeiluilla varustetun tuokion jälkeen. Kaksi ensimmäistä tutkimusmenetelmää – benchmarkkaus ja asiantuntijahaastattelu – toimivat paitsi uusien ideoiden innoittajina, myös eräänlaisena lähdeaineistona tätä opinnäytetyötä varten. Mielipidekysely järjestettiin, jotta nuorten mielipiteet ja toivomukset saataisiin esille. Erityisesti uusien menetelmien kokeilun jälkeen oli tärkeää tietää, mitä mieltä nuoret olivat olleet siitä ja miten hyvin se oli toiminut heidän mielestään.

4.1.1 Benchmarkkaus

Benchmarkkauksen tarkoituksena on verrata jotain toista mallia tai projektia omaan työhön. Tällä menetelmällä saadaan tietoa muun muassa siitä, millaisia tekijöitä täytyy ottaa huomioon ja miten omaa hanketta voisi vielä kehittää. Mitä useampaa projektia vertailun kohteena on, sitä todennäköisemmin saa erilaisia ideoita omaa hanketta varten. Vertailujen kohteiden ei tarvitse tai välttämättä edes tule olla oman alan organisaatioista. Oman organisaationkin eri osista voi saada yllättävää tietoa, joka auttaa projektissa eteenpäin. Kun tällä tavalla etsii vertailukohteita erilaisista paikoista, saa todella hyviä suunnitelmia esimerkiksi oman projektin ongelmien ratkaisuun. (Kantola 2003, 13.)

Tätä menetelmää päätettiin käyttää opinnäytetyön tekemiseen, jotta nähtäisiin, millaiset tavat ja käytännöt on koettu hyviksi muissa kirjastoissa ja mitä voisi mahdollisesti käyttää myös Joensuussa. Tutustuttaessa moniin eri kaupunkien ja kuntien kirjastoihin ja niiden kirjastonkäytönopastuksiin, saatiin myös paljon laajempi kuva siitä, millaisia asioita on otettava huomioon ja mitä kaikkea kirjastonkäytönopastuksiin voi liittää tai jättää pois.

Tämän opinnäytetyön kirjoitusprosessin aikana tehtiin kaksi kymmenen viikon työharjoittelua. Ensimmäinen harjoittelu tehtiin Turun pääkirjaston lasten- ja nuortenosastolla ja

toinen Janakkalan pääkirjastossa. Nämä kaksi kirjastoa ovat hyvin erilaisia ja erikokoisia, joten työharjoittelujen kautta päästiin kyselemään kirjastonkäytönopastuksia hoitavilta henkilöiltä heidän menetelmistään ja kokemuksistaan. Lisäksi saatiin mahdollisuus lukea Espoon kirjaston tekemiä sähköisiä aineistoja.

Teemahaastattelussa 1 saatiin tietoa Turun ja Kaarinan kirjastojen kirjastonkäytönopastuksista, sillä nämä kaksi kirjastoa ovat tiiviissä yhteistyössä keskenään. Teemahaastattelussa 2 kysyttiin Janakkalan pääkirjaston kirjastonkäytönopastuksista. Molempien haastattelujen kysymykset löytyvät liitteestä 1.

Turun pääkirjastossa kirjastonkäytönopastus on keskittynyt 8.-luokkiin. 7.- ja 9.-luokille pidetään sen sijaan mediapajoja ja kirjavinkkauksia. Kirjastonkäyttö muodostuu pienestä kirjaston esittelystä ja QR-koodikävelystä. Kyseisen kävelyn idea on lainattu Tamperreelta, ja työntekijät ovat kokeneet sen hyväksi menetelmäksi. (Eronen, M. haastattelu, 10.5.2016.)

QR-koodikävelyssä ideana on, että eripuolille kirjastoa on sijoitettu älypuhelimilla luettavia QR-koodeja. Oppilaat saavat tehdä sen yksin tai pareissa. Ennen kävelylle lähtöä heille annetaan ”kartta” jokaisen QR-koodin sijainnista. Jokaisella sijainnilla on myös kysymys, johon on kolme vastausvaihtoehtoa liittyen kirjaston aineistoon ja käyttösääntöihin. QR-koodin voi tarvittaessa lukea älypuhelimellaan, jolloin oppilaalle aukeaa linkki, joka auttaa häntä vastaamaan oikein. Vastaukset kirjoitetaan muistiin, ja kävelyn lopuksi katsotaan yhteisesti, miten hyvin oppilaat onnistuivat. (Eronen, M. haastattelu, 10.5.2016.)

Kaarinassa sen sijaan ollaan todella joustavia ja kokeilunhaluisia kirjastonkäytönopastusten suhteen. Ydinasiaina on keskitytty siihen, että oltaisiin aina perillä siitä, mikä nuoria kiinnostaa ja mikä on heidän arkensa. Esimerkiksi Kahoot! ja Instagram-tilin vinkkaus ovat toimineet todella hyvin. Tällä hetkellä mietitään myös sitä, miten tabletit sopisivat kirjastonkäytönopastuksiin esimerkiksi verkkokirjaston, e-kirjojen ja kirjaston QR-koodien ja some-tilien - Facebook-, Instagram- ja muiden sosiaalisen median profiilien - mainostamisessa. Tällainen jatkuva uuden kehittäminen vaatii tietenkin paljon aikaa ja monia kokeilukertoja. (Eronen, M. haastattelu, 10.5.2016.)

Kaarinan kirjastossa ei ole kovin korkeita tavoitteita kirjastovierailuille. Pääasia on, että kirjastosta tulee nuorille tuttu paikka, kirjastokortti- ja salasana-asiat saadaan kuntoon ja että kaikki lainaavat jotain. (Eronen, M. haastattelu, 10.5.2016.)

Janakkalan pääkirjastossa kirjastonkäytön- ja tiedonhaunopastus on yhdistetty ja se on melko perinteistä. Yleensä opastuksista huolehtii kaksi työntekijää, joista toinen työskentelee lastenosastolla ja toisen vastuualueena on luettelointi. Kirjastovierailu alkaa pienellä luennolla kirjaston luokituksesta ja tietokannasta. Tavoitteena on opettaa, miten ja millä hakusanoilla kannattaa hakea jotakin tiettyä kirjaa tai jonkin tietyn aihepiirin kirjoja. Luennon jälkeen oppilaat saavat joko jakautua pareihin tai toimia yksin suunnistustehtävässä, jossa heille annetaan sattumanvaraisesti valittu kortti. Kortissa on annettu tietty kirja, joka heidän pitää löytää kirjastosta verkkokirjaston haun ja kirjastoluokituksen perusteella. (Pihalehto, P. haastattelu 7.6.2016.)

Janakkalan pääkirjaston haasteina ovat pienet resurssit, sillä kirjastossa on 15 työntekijää. Perinteinen, tiivis luento ja käytännöllinen suunnistus on havaittu hyviksi tavoiksi opettaa nuorille kirjastoluokitus ja sopivien kirjojen etsimistä omatoimisesti. Suunnistukset suunnitellaan niin, että etsittävät kirjat kiinnostavat nuoria tai auttavat heitä kouluprojekteissa ja muissa tiedonhakeutehtävissä. (Pihalehto, P. haastattelu 7.6.2016.)

Espoossa on esitetty hyvin selkeä tiedonhallintataitojen ja kirjaston käyttötaitojen tavoitenuorat alakoulusta asti. Yläkoululaisille on annettu erikseen tavoitteet oman koulukirjaston ja yleisen kirjaston käyttöön. Sekä yleisessä että koulukirjastossa pyritään opastamaan HelMet-tietokannan käytössä ja koulukirjastoissa ehdotetaan opetettavaksi myös luokituksen pääpiirteet. (Espoon kaupunki 2010.)

Yleisissä kirjastoissa 7.-luokkalaisille pyritään opettamaan HelMet-tietokannan käyttöä, sekä kirjaston ja verkon tiedonhakua ja kertomaan erilaisista tietolähteistä ja niiden käytöstä. Myös lukuintoa halutaan pitää yllä kirjavinkkausten avulla. Sama kaava toistuu niin 8.- ja 9.-luokkalaisillakin, mutta mitä lähemmäksi peruskoulun päättymistä mennään, sitä yleissivistävämpää ja syvällisempää opastusta ja aineistoa nuorille tarjotaan. (Espoon kaupunki 2010.)

4.1.2 Asiantuntijahaastattelu

Asiantuntijahaastattelu on nimensä mukaan keskustelu tai haastattelu, joka tehdään jollekulle, jolla on täsmällistä, syvällistä tietoa omasta tutkimuksesta tai jostain sen tietyistä osa-alueesta (Gillham 2005, 54). Tällaisella henkilöllä on korkea koulutus, erikoistietämystä alastaan ja he saattavat jopa edustaa oman alansa organisaatiota (Tuominen 2012, 15).

Asiantuntijahaastattelu valittiin yhdeksi tutkimusmenetelmäksi, koska yläkoululaisten kirjastonkäytönopastuksesta tai nuorten kirjastonkäytöstä ylipäättään on kirjoitettu hyvin vähän, eikä se ole yleinen tutkimusaihe. Silti tätä opinnäytetyötä varten haluttiin mahdollisimman tarkkaa tietoa, sillä aihe on todella käytännönläheinen. Siksi asiantuntijahaastattelusta koettiin olevan paljon apua tätä tutkimusta tehtäessä.

Yhdeksi haastattelun kohteeksi valittiin Anu Ojaranta, joka on työskennellyt Liedossa koulukirjastonhoitajana ja myös Kaarinassa lastenkirjastonhoitajana. Toinen haastateltava, Mari Eronen, toimii Turun pääkirjaston lasten- ja nuortenosastolla ja pitää QR-koodikävelyitä ja kirjastoesittelyitä koululaisille. Pirkko Pihalehto, joka valittiin kolmanneksi haastateltavaksi, työskentelee Janakkalan pääkirjastossa ja pitää kirjastonkäytönopastuksia ja tiedonhaunopetuksia yläkoululaisille ja lukiolaisille. Heillä oli juuri sitä kokemusta kirjastonkäytönopastusten järjestämisestä ja vetämisestä, jota tarvittiin opinnäytetyötä varten.

Asiantuntijahaastattelun kysymykset ovat liitteessä 2.

4.1.3 Mielipidekysely

Kysely on toimiva tutkimusmenetelmä silloin, kun halutaan saada monelta ihmiseltä tietoa samasta aiheesta mahdollisimman paljon. Yhden kyselyn teettäminen monilla ihmisillä on nopeaa ja helppoa ja vastausten antamaa tietoa voidaan usein käsitellä tilastollisesti, sillä monet vastaukset saadaan numeroina. (Ojasalo ym. 2009, 108.)

Mielipidekyselyn koettiin olevan hyödyllinen osa opinnäytettä, koska sillä pystytään saamaan nopeasti selville nuorten ajatuksia kirjastonkäytön ja niiden opastusten suhteen. Etenkin, kun verrataan vanhoja ja uusia menetelmiä keskenään, oli tärkeää varmistua siitä, että uudet ideat ja käytännöt olivat nuorille mieluisia.

Joensuulaisille nuorille, jotka tulivat kirjastonkäytönopastustuokioon Joensuun pääkirjastoon, tehtiin kaksi mielipidekyselyä. Molemmat kyselyt olivat sisällöltään samat. Ensimmäisen kyselyn teetettiin ryhmälle, jolle tehtiin kirjastonkäytönopastustuokio vanhojen, totuttujen kaavojen mukaan. Toinen kysely tehtiin ryhmälle, joka sai kokeilla uusia ideoita omassa opastustuokiossaan.

Kysely sisälsi suurimmaksi osaksi monivalintakysymyksiä, joihin osaan pystyi vastaamaan myös avoimesti ja merkitsemään useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon. Lopuksi sai ehdottaa tai kommentoida jotain yleisesti kirjastonkäytönopastuksesta. Kumpikin kysely tehtiin paperisena ja se jaettiin oppilaille täytettäväksi heti kirjastonkäytönopastuksen jälkeen.

Kyselylomake on liitteessä 3.

4.2 Toteutus

Molemmat ryhmät olivat 7.-luokkalaisia, joten heille valmistettiin perusasioita kertaava kirjastonkäytönopastus.

Ensimmäiselle ryhmälle vedettiin perinteinen ”kirjastosuunnistus”. Sen ideana oli, että oppilaat kävisivät kirjaston eri osastoissa ja selvittäisivät vastaukset heille annettuihin kysymyksiin, jotka he saivat paperisessa muodossa ennen suunnistukselle lähtöä. Tähän oli aikaa noin 45 minuuttia – normaalin oppitunnin verran. Suunnistukseen kului kaikkiaan aikaa noin 30 minuuttia, jonka jälkeen oppilaat palasivat lähtöruutuun. Lopuksi heille kerrottiin oikeat vastaukset kaikkiin kysymyksiin. Kysymyksiä oli kahdeksan kappaletta, jonka lisäksi nopeimmille oli bonus-kysymyksiä, jotka sai tehdä, jos aikaa jäi. Lähes kaikki kuitenkin saivat bonus-kysymyksetkin tehtyä.

Toiselle ryhmälle tehty kirjastonkäytönopastus koostui kahdesta osasta. Ensimmäinen oli Kahoot!-tietokilpailu, johon oppilaat pystyivät osallistumaan ja vastaamaan omilla älypuhelimillaan yksin, parin kanssa tai ryhmissä. Tietokilpailun kysymysten ja vastausvaihtoehtojen kuvat löytyvät liitteestä 4. Kaikki kysymykset liittyivät paikallisen Vaara-kirjastokimpan käyttösääntöihin ja palveluihin, joten sen tarkoitus oli olla lyhyt, tiivistetty teoriaosuus Vaara-kirjastoista. Toisessa osassa oppilaille annettiin lista aineistoista, jotka heidän ryhmissä piti etsiä kirjastosta. Listassa oli sekä tiettyjä teoksia kuin luokkiakin enimmäkseen nuorten ja aikuisten osastolta. Osa oli tietokirjoja, joita nuoret ehkä tulisivat tarvitsemaan tai olisivat kiinnostuneita lukemaan ja osa taas suosittuja nuortenkirjasarjoja. Löydetyistä kirjoista oli mahdollista ottaa valokuva kännykällä, jotta palatessaan lähtöruutuun oppilaat pystyivät tarkistamaan, olivatko he löytäneet oikeat kirjat ja hyllyt.

Toisen ryhmän kirjastonkäytönopastus kesti kaiken kaikkiaan 45 minuuttia. Tästä ajasta meni noin 15 minuuttia Kahoot!-tietokilpailuun ja noin 25 minuuttia ryhmätehtävään. Loput 5 minuuttia meni palautteen antamiseen ja keräämiseen.

Kummankin ryhmän oppilaat saivat ennen lähtöään kirjastosta mukaansa heijastimia, purukumia ja avaimenperiä. Tarkoituksena oli kiittää nuoria heidän tulostaan kirjastoon ja antaa mukava jälkimaku heidän käynnistään.

5 YLÄKOULULAISTEN MIELIPITEET KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUKSISTA

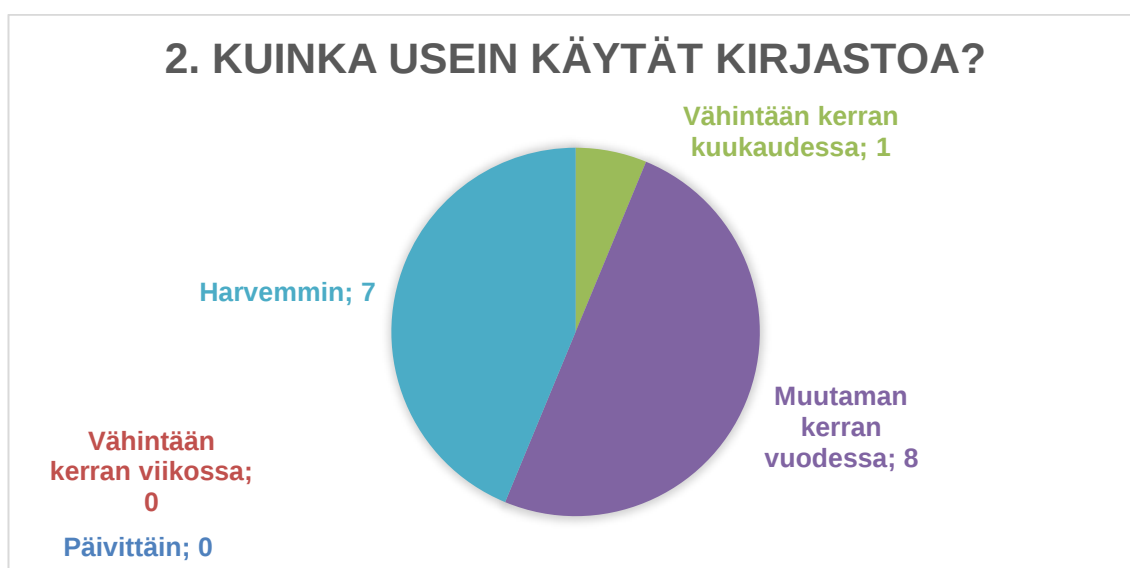
5.1 Ensimmäinen ryhmä

Ensimmäinen palaute kerättiin siltä ryhmältä, jolle vedettiin perinteinen kirjastosuunnistus. Oppilaat olivat 7.-luokkalaisia ja heitä oli kyseisessä ryhmässä 16 – kolme tyttöä ja 13 poikaa. Tämä selittää osittain seuraavien kysymysten vastauksia ja ryhmän yleistä mielipidettä tästä kirjastonkäytönopastuksen muodosta.

Tässä kerrotaan kyselyn tulokset kysymys kerrallaan.

Kysymys 2 laitettiin kysymyslomakkeeseen, jotta saataisiin jonkinlainen käsitys siitä, kuinka tuttu kirjasto on nuorille. Mitä useammin kirjastoa käytetään, sitä paremmin yleensä tunnetaan kirjaston käytösäännöt ja kokoelmat. Mikäli nuoret tuntisivat jo valmiiksi kirjaston hyvin, varsinainen peruskertaus käytösäännöistä ja palveluista ei välttämättä olisi paikallaan.

Kuviosta 1 näkyy, kukaan tämän ryhmän oppilaista ei käytä kirjastoa päivittäin tai edes kerran viikossa. Sen sijaan lähes kaikki (94%) käyttävät kirjastoa vain muutaman kerran vuodessa tai vielä harvemmin.

Kuvio 1. 1. ryhmä. Kirjaston käyttötiheys.

Kysymykseen 3 saattoi merkitä useampia vastausvaihtoehtoja.

Tämän kysymyksen tarkoituksena oli kartoittaa sitä, millä kirjaston osastoilla nuoret yleensä liikkuvat, jotta heille voisi antaa täsmällistä tietoa juuri niistä osastoista ja niiden palveluista, joista he ovat kiinnostuneita.

Kuviosta 2 käy ilmi, että suurin osa käy kirjastossa lasten- ja nuortenosastolla. Musiikki-osastolla käy jonkin verran oppilaita, mutta muilla osastoilla tuskin käydään. Viimeiseen vastausvaihtoehtoon, ”Muualla, missä?” saatiin vain yksi vastaus: ”En missään”. Tästä voidaan päätellä, että ainakin yksi oppilas tästä ryhmästä ei käy kirjastossa lainkaan.

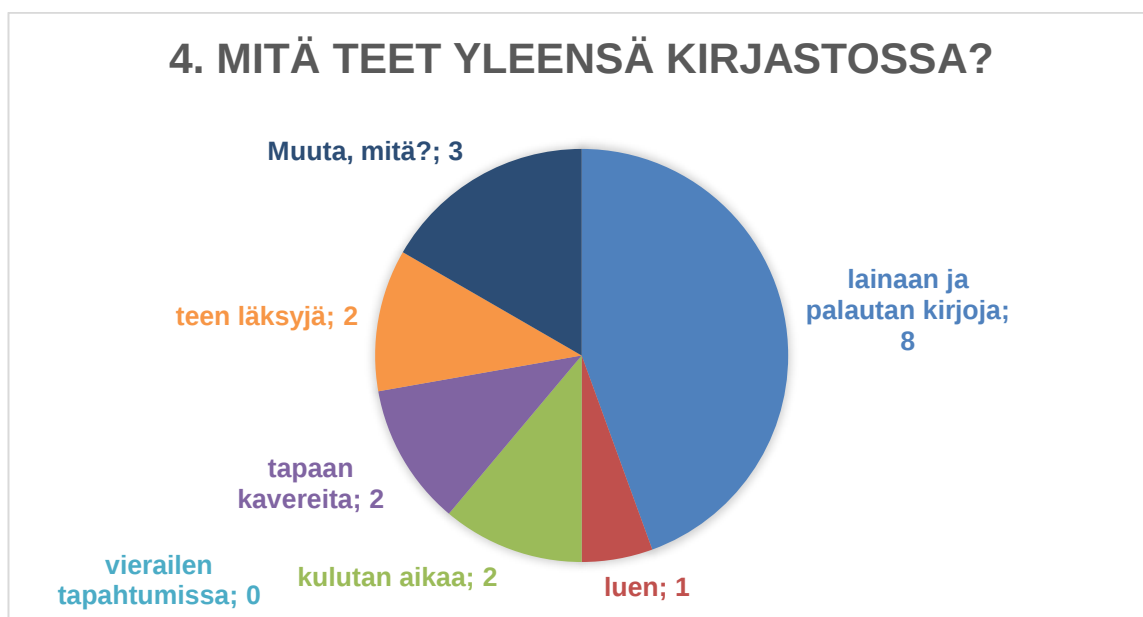
Kuvio 2. 1. ryhmä. Kirjaston eri osastojen käyttö.

Kysymykseen 4 saattoi myös valita useamman vastausvaihtoehdon.

Koska monille nuorille kirjaston peruspalvelut – kirjojen lainaaminen ja palauttaminen – on tuttua, heille voi kertoa muista palveluista, jotka eivät välttämättä ole yhtä paljon esillä – esimerkiksi tapahtumista.

Suurin osa ryhmän oppilaista käyttää kirjastoa hyvin perinteisesti lainaamalla ja palauttamalla kirjoja. Sen lisäksi ilmeni useita nuorille tyypillisiä tapoja käyttää kirjastoa, kuten kavereiden tapaaminen ja yleinen ajan kuluttaminen. Myös läksyjen teko nousi hieman esiin. Kukaan ei kertonut käyvänsä kirjaston järjestämissä tapahtumissa (kuvio 3).

Avoimeen kysymykseen tuli kolme vastausta, mutta ne kaikki olivat samanlaisia: ”En mitään”.

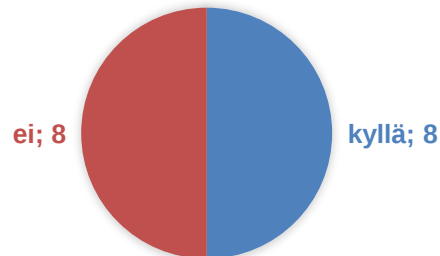

Kuvio 3. 1. ryhmä. Kirjaston käyttötarkoitus.

Kysymys 5 ja kysymys 6 olivat ehkä olennaisin osa tätä kyselyä. Kirjastonkäytönopastuksia on turha pitää, jos niistä ei ole mitään hyötyä. Nämä kaksi kysymystä toimivat mittareina sen suhteen, kuinka opettavaisia ja hyödyllisiä kirjastonkäytönopastukset heidän mielestään olivat.

Viidennen kysymyksen vastaukset jakautuivat tasan. Ne nuoret, jotka eivät käytä kirjastoa usein, saattoivat hyvinkin oppia jotain uutta kirjaston palveluista, mutta silti 50% koki päinvastaista. (Kuvio 4.)

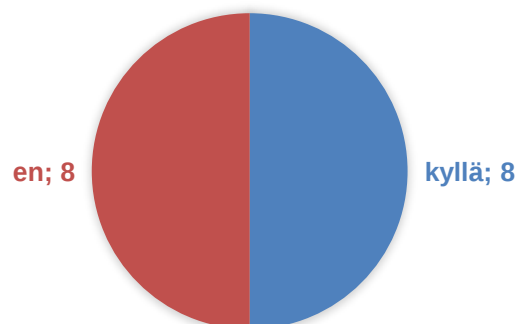
5. AUTTOIKO TÄMÄ KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUS SINUA KÄYTTÄMÄÄN KIRJASTON PALVELUITA PAREMMIN?

Kuvio 4. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty kirjaston palveluiden esittelyssä.

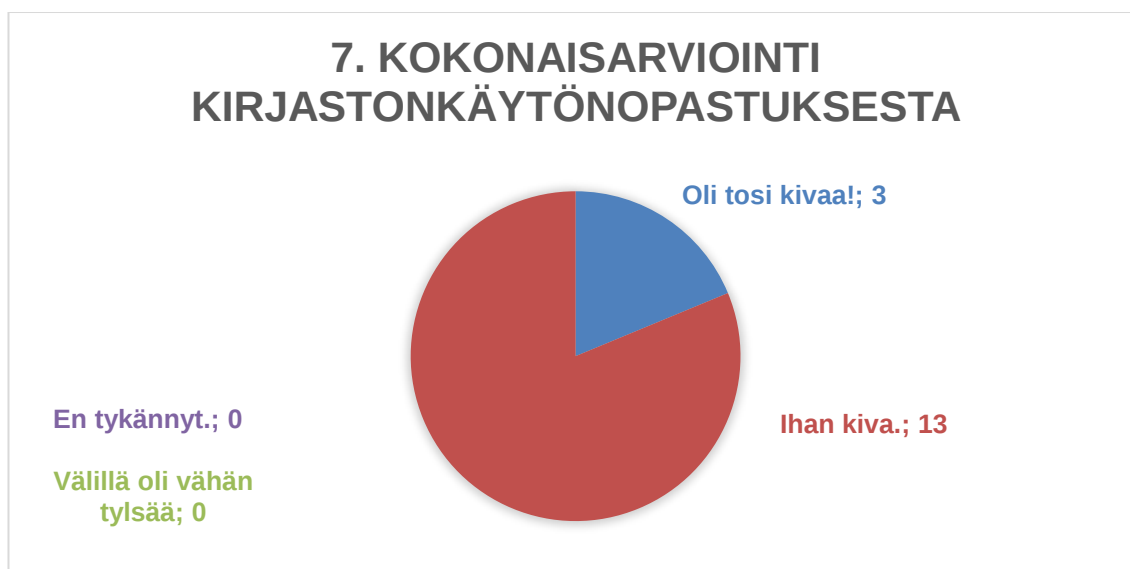
Helposti voisi kuvitella, että koska kysymys 6 oli hyvin samankaltainen kuin edellinen, vastaukset jakautuivat samalla tavalla. Näin ei kuitenkaan ollut. Osa oli vastannut eri tavalla viidenteen ja kuudenteen kysymykseen. Esimerkiksi eräs oppilas oli vastannut viidenteen kysymykseen positiivisesti ja kuudenteen negatiivisesti. Todennäköisesti hän koki vain syventäneensä tietämystään kirjaston kokoelmista ja palveluista – ei saaneensa varsinaisesti mitään uutta tietoa. (Kuvio 5.)

6. SAITKO UUTTA TIETOA KIRJASTON KOKOELMISTA/PALVELUISTA?

Kuvio 5. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty uuden tiedon saamiseksi kirjaston kokoelmista ja palveluista.

Viimeisessä monivalintaosuudessa oppilaat saivat kertoa yleisen mielipiteensä kyseisestä kirjastonkäytönopastuksesta. Kukaan ei ollut sitä mieltä, että opastustuokio olisi ollut huono tai että sen aikana olisi ollut tylsää. Sen sijaan he antoivat todella hyvät arvostelut, vaikkeivät käytäkään kirjastoa kovin aktiivisesti. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. 1. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen onnistuneisuuden arviointi.

Lopuksi, täysin avoimessa osuudessa oppilaat saivat kirjoittaa mitä tahansa äskeiseen kirjastonkäytönopastukseen liittyen. Vastauksia oli tullut vain kaksi, ja nekin vain vahvistivat oppilaiden vastauksen seitsemänteen kysymykseen, esim. "Kivaa oli".

5.2 Toinen ryhmä

Toiseen kirjastonkäytösopastukseen – jossa kokeiltiin uusia ideoita - osallistui 7.-luokkalaiste ryhmä, johon kuului 19 oppilasta: viisi poikaa ja 14 tyttöä. Koska toinen ryhmä eroaa sukupuolijakaumaltaan näin paljon ensimmäiseen nähden, myös tulokset olivat tämän ryhmän kohdalla erilaisia kuin ensimmäisessä ryhmässä, kuten seuraavat kuviot osoittavat.

Toisessa ryhmässä 22% prosenttia oppilaista käyttää kirjastoa vähintään kerran viikossa tai useammin, mikä on paljon enemmän kuin ensimmäisessä ryhmässä. Suurin osa oppilaista (42%) käyttää kirjastoa vähintään kerran kuukaudessa ja sitä harvemmin

taas noin 27 prosenttia. Koska niin moni käyttää kirjastoa niin usein, on mahdollista, ettei tässä kirjastonkäytönopastuksessa heille tullut juurikaan uutta tietoa. (Kuvio7.)

Kuvio 7. 2. ryhmä. Kirjaston käyttötiheys.

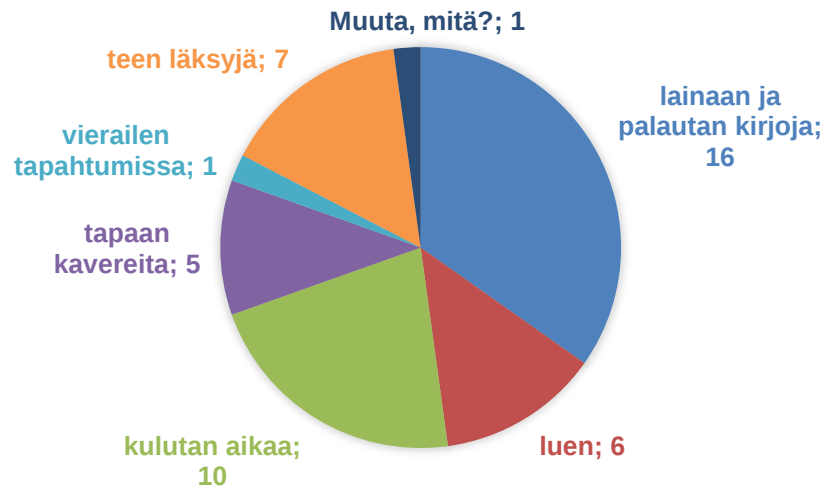
Tämä ryhmä kävi monipuolisemmin eri puolilla kirjastoa kuin ensimmäinen ryhmä. Kaikki ryhmän oppilaat käyvät lasten- ja nuortenosastolla ja moni oppilas oli valinnut useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon tähän kysymykseen. "Muualla, missä?" -kohtaan oli tullut yksi vastaus: "Kaikkialla". Kyseinen oppilas oli valinnut annetuista vastausvaihtoehdoista vain lasten- ja nuortenosaston, mutta on mahdollista, että hän käyttää myös kotiseutukokoelmaa ja lehtilukusalia. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. 2. ryhmä. Kirjaston eri osastojen käyttö.

Todella monet oppilaat toisesta ryhmästä valitsivat neljänteen kysymykseen useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon. Suurin osa käyttää kirjastoa hyvin perinteisesti – lainaamalla ja palauttamalla kirjoja ja lukemalla – mutta myös nuorille yleisillä tavoilla – tapaa- malla kavereita ja kuluttamalla aikaa. Myös läksyjen teko nousi suosituimmaksi kuin edellisellä ryhmällä. ”Muuta, mitä?” –kohtaan oli saatiin yksi vastaus: ”Random asioita”, joka voidaan tulkita monella eri tavalla. Mahdollisesti kyseinen oppilas ei vain käytä kirjastoa todellisiin tietotarpeisiinsa, vaan myös etsiäkseen sieltä jotain tekemistä – mitä se millä- kin hetkellä on. (Kuvio 9.)

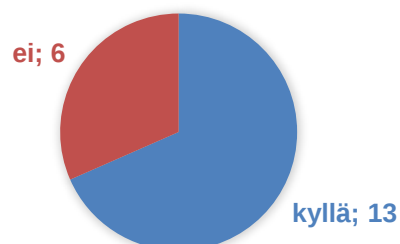
4. MITÄ TEET YLEENSÄ KIRJASTOSSA?

Kuvio 9. 2. ryhmä. Kirjaston käyttötarkoitus.

On ymmärrettävää, että niillä, jotka käyttävät kirjastoa jo valmiiksi todella usein ja monipuolisesti käymällä eri osastoilla ja käyttämällä useampia kirjaston palveluita hyväkseen, on jo perustaidot hallinnassa. Toisaalta suurin osa koki tästä kirjastonkäytönopastuksesta olleen hyötyä heille. (Kuvio 10.)

5. AUTOIKO TÄMÄ KIRJASTONKÄYTÖNOPASTUS SINUA KÄYTTÄMÄÄN KIRJASTON PALVELUITA PAREMMIN?

Kuvio 10. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty kirjaston palveluiden esittelyssä.

Monet niistä, jotka olivat vastanneet edelliseen kysymykseen myönteisesti, vastasivat myönteisesti seuraavaankin kysymykseen. Suurin osa niistäkin oppilaista, jotka olivat kertoneet käyttävänsä kirjastoa päivittäin tai vähintään kerran viikossa, vastasivat tähän ja edelliseen kysymykseen myönteisesti. (Kuvio 11.)

Kuvio 11. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen hyöty uuden tiedon saamiseksi kirjaston kokoelmista ja palveluista.

Myös viimeisessä kysymyksessä vastaukset jakautuivat monipuolisemmin toisella kuin ensimmäisellä ryhmällä. Suurin osa oppilaista oli pitänyt tästä kirjastonkäytönopastuksesta. Ne, jotka eivät pitäneet siitä, eivät kuitenkaan olleet perustelleet vastaustaan. Tylsyyteen on voinut vaikuttaa alun Kahoot!-osio, etenkin jos tunsi kirjaston käytösäännöt ja palvelut hyvin. (Kuvio 12.)

Kuvio 12. 2. ryhmä. Kirjastonkäytönopastuksen onnistuneisuuden arviointi.

Lopuksi avoimeen vastausosioon oli tullut yhteensä viisi vastausta. Kolme niistä oli ensimmäisen ryhmän kaltaisia "Kivaa" ja "Oli ihan kiva". Eräs oppilas oli kommentoinut: "Olisi voinut kestää vähän pidempään". Vielä yksi oli kirjoittanut: "Tämä oli mukavaa, koska tämä ei ollut liian vakavaa, mutta silti oppi jotain uutta!" Jatkossakin kannattaa siis käyttää sellaisia, menetelmiä, joista nuoret pitävät ja jotka ovat heille tuttuja.

Molempien kirjastonkäytönopastusten lopuksi myös opettajat kertoivat pitäneensä siitä ja että se oli ollut hyvä juuri nuoria ajatellen. Heiltä pyydettiin myös kehittämis ehdotuksia tai vaihtoehtoisia tapoja kirjastonkäytönopastukseen, mutta he sanoivat olleensa oikein tyytyväisiä kirjastonkäytönopastukseen.

6 POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tässä opinnäytetyössä on esitelty ja kokeiltu vain joitakin asioita. Todellisuudessa kirjastonkäytönopastuksen mahdollisuudet määrittävät loppujen lopuksi kirjaston henkilökunta, käytössä olevat resurssit ja oppilaat ja opettajat, joiden kanssa kirjasto on yhteistyössä. Kaikkia ideoita ei voida soveltaa kaikkialla, mutta erilaisia menetelmiä on syytä miettiä ja muokkailla kirjastonkäytönopastuksien parantamiseksi.

Tässä tutkimuksessa kohderyhmänä olivat vain 7.-luokkalaiset. Tämä johtuu siitä, että Joensuun kirjastossa sama kirjastonkäytönopastusohjelma on vedetty kaikille yläkoululaisryhmille, koska kaikki luokat eivät tule kirjastonkäytönopastukseen. Jos jokin luokka haluaa käydä useamman kerran kirjastossa, on heille hyvä keksiä jotain heidän luokasteelleen sopivaa ohjelmaa – vaikka kirjavinkkausta. Tällä tavalla pystytään vastaamaan eri ryhmien tarpeisiin paremmin, mistä Ojaranta (haastattelu, 10.5.2016) mainitsi.

Koska kysely tehtiin vain kahdelle ryhmälle ja vain toinen ryhmä sai kokeiltavakseen uudempiä kirjastonkäytönopastuksen käytäntöjä, vastauksia ei voi yleistää. Lisäksi ryhmien oppilaskoot olivat molemmissa tapauksissa pienet – alle 20 oppilasta. Koska alueella on kolme yläkoulua, kaikilta 7.-luokkalaisilta ei voi odottaa samanlaista vastausta. Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että kaikki opettajat eivät välttämättä ole kiinnostuneita tuomaan oppilaitaan kirjastonkäytönopastuksiin, kuten Ojaranta (haastattelu, 10.5.2016) aikaisemmin huomautti. Tästä johtuen kaikkien nuorten mielipidettä ei voi edes huomioida.

Kuten edellisessä jaksossa esitettyjen kyselylomakkeiden vastaukset osoittavat, nuoria ei voi pitää homogeenisena ryhmänä. Suurin osa käytti kirjastoa hyvin perinteisesti juuri lainaamalla ja palauttamalla kirjoja. Osa käytti kirjastoa myös Pihlajan (2004, 49–50) mainitsemalla sosiaalisella tavalla - kavereiden tapaamiseen ja ajan kuluttamiseen – mutta heitä oli paljon pienempi joukko. Osa kävi kirjastossa usein, osa vain muutamman kerran vuodessa. Kaikki ryhmät pitää ottaa huomioon kirjastonkäytönopastuksia suunniteltaessa. Juuri siksi on tärkeää, että kirjastonkäytönopastuksista vastaava kirjaston työntekijä ja koulun opettaja tapaavat toisensa, jotta tulevasta ryhmästä saadaan jonkinlainen käsitys.

Kumpikin ryhmä kuitenkin osoitti pitävänsä omalle kohdalleen sattuneesta kirjastonkäytönopastuksesta. Molemmissa ryhmissä oli jotain toiminnallista tehtävää, joten siitä kannattaa ehdottomasti pitää kiinni. On kuitenkin huomioitava, että vaikka tehtävät olivat

toiminnallisia, nuoret saivat tehdä ne itsenäisesti, mikä varmasti vaikutti yleiseen mielipiteeseen kirjastonkäytönopastuksesta. Jos joku aikuinen työntekijä olisi tullut liiaksi ohjeistamaan ja katsomaan heidän peräänsä, nuoret eivät todennäköisesti olisi pitäneet kirjastonkäytönopastuksesta niin paljoa. Tällaisiin tehtäviin on hyvä varata riittävästi aikaa, jotta myös hitaammat oppilaat ehtivät tehdä tehtävän loppuun.

Molemmissa kirjastonkäytönopastuksissa oli myös mahdollisuus tehdä tehtäviä ryhmissä. Vaikka Kahoot!-tietokilpailuun oli mahdollista osallistua itsenäisesti, kaikki nuoret muodostivat omat ryhmänsä miettiäkseen vastauksia yhdessä. Nuorille annettiin myös vapaus muodostaa ryhmät itse, jolloin tehtävät saattoi tehdä parhaimpien ystävien kanssa, jolloin yhteistyö ryhmän sisällä sujui entistä paremmin. Tästä voidaan päätellä, että 1) nuorille ei kannata antaa yksilötehtäviä – ainakin pitäisi olla mahdollisuus tehdä kaikki ryhmissä ja 2) on parempi antaa nuorten muodostaa ryhmät tehtäviä varten itse. Kun nuorten toiveet otetaan huomioon näissäkin asioissa, heidän motivaationsa tehdä kuunnella ja tehdä annetut tehtävät on suurempi.

Monet nuoret innostuivat myös tutusta Kahoot!-tietokilpailusta, mutta kirjastonkäytönopastuksen ei pitäisi mielellään olla pelkkää istumista, koska siinä veltostuu helposti. Kahoot!-tietokilpailussa kuitenkin paljastui se, että kaikki nuoret eivät olleet perillä siitä, miten monipuolisia aineistoja ja palveluita kirjastossa on. Esimerkiksi e-aineistot ja niiden lainaaminen eivät olleet tuttuja monelle. Pieni tietoisuus tai kertaus on siis paikallaan, ainakin 7.-luokkalaisten tapauksessa.

Kahoot!-tietokilpailun suosiosta voidaan oppia myös se, että älylaitteita kannattaa hyödyntää kirjastonkäytönopastuksissa. Nuorille ne ovat tärkeä osa arkea, joten niiden käyttöön kannattaa panostaa kirjastossakin. Tämä antaa mahdollisuuden muun muassa kirjaston nettisivujen, QR-koodien, e-kirjaston ja kirjaston omien sosiaalisen median kanavien esittelylle. Nuoret innostuvat varmasti ajatuksesta käyttää omia laitteita kirjastonkäytönopastuksen aikana, kuten on todettu jo esimerkiksi Kaarinassa (Eronen, M. haastattelu, 26.5.2016). Jotta älylaitteiden käyttö olisi luontevaa myös kirjaston puolelta, kirjastonkäytönopastuksista vastaavan työntekijän tulisi olla selvillä siitä, millaisia erilaisia sovelluksia ja sivustoja nuoret käyttävät ja miten ne voisi yhdistää helpoksi ja mukavaksi osaksi opastukseen.

Mikäli jokin koululuokka tulee toisen yläkouluaikanaan toisen kerran kirjastoon opastusmielessä, Kahoot!-tietokilpailun aiheen voi vaihtaa esimerkiksi tiedonhankintaan liittyen. Jos luokalle halutaan tehdä myös jonkinlainen suunnistus, heille voidaan antaa kirja,

jonka signum heidän pitää itse etsiä tai heidät voidaan lähettää etsintöihin vain signumin kanssa – tietenkin riippuen heidän iästään ja tiedonhakutaidoistaan.

Mahdollisuuksia kirjastonkäytönopastuksiin siis riittää vaikka kuinka. Tärkeintä on kuitenkin luoda kullekin ryhmälle juuri heille sopiva opastustuokio. Se saattaa vaatia paljon resursseja ja mukautumiskykyä kirjaston puolelta, eivätkä nuoret ole kaikista helpoin asiakasryhmä. On silti muistettava, että jokainen onnistunut kirjastonkäytönopastus vie kirjaston ja koulun yhteistyötä eteenpäin ja auttaa nuoria syventämään heidän koulussa oppimiaan taitoja (Dromberg 2000, 11), joten seuraukset ovat todella kauaskantoisia.

LÄHTEET

- Dromberg, K. 2000. Koulu ja kirjasto yhteistyössä oppijoiden parhaaksi. Teoksessa Niinikangas L. (toim.) Koulu kirjastossa : kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Finland Oy, 10-12.
- Gillham, B. 2007. Research Interviewing: The Range of Techniques. London: Open University Press.
- Heikkilä, I. & Linna, E. 1976. Kirjaston käyttö ja lukeminen nuorten vapaa-ajan käyttömuotona. Pro gradu –tutkielma. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Tampere: Tampereen yliopisto. Julkaisuja A tutkimusraportit no. 10.
- Heinonen, A. 2009. Kirjaston välineet tarjota mediakasvatusta kouluille: Vinkkaus ja tiedonhaku. Teoksessa Verho, S. (toim.) Mediakasvatusta kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 137-151.
- Heinonen, A. 2011. Kirjastokasvatusta ja mediakasvatusta – katsaus kirjaston ja koulun yhteistyöhön. Helsinki: Suomen kirjastoseura.
- Helenius, E. 2016. ”Moi, olen täällä kibessä”. Kirjastolehti 1/2016.
- Helsingin yliopisto. <http://www.mv.helsinki.fi/home/hotulain/Tilasto/Kyselomakeohjeet.htm>. Viitattu 7.3.2016.
- Kantola, Ismo. 2003. Harjoittelun ja työelämäprojektien benchmarking. Helsinki: Edita.
- Espoon kaupunki 2010. Kirjaston käyttötaidot: koulukirjasto ja yleinen kirjasto, Espoon suomenkielisen opetuksen tulosityksikkö (1.-9.lk). Viitattu 23.8.2016: http://www.ymmerstankoulu.fi/koulukirjasto/koulutusmateriaalit/uusi_tiha_ops2010.pdf
- Kuntaliitto 2016. ”Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus”. Viitattu 23.8.2016 http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3215
- Laatu, L. 1995. Koulusta kirjastoon – kirjastosta kouluun: Jyväskylän yhteisjärjestelmä. Teoksessa Suomen kuntaliitto. Tutkiva oppiminen : Kirjaston ja koulun yhteistyö. Helsinki, 64-69.
- Niinikangas, L. 2000. Lukijalle. Teoksessa Niinikangas L. (toim.) Koulu kirjastossa : kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Finland Oy, 7-9.
- Nikander, T. 2000. Koulu kutsuu – miten kirjasto vastaa. Teoksessa Niinikangas L. (toim.) Koulu kirjastossa : kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Finland Oy, 30-46.
- Ojasalo, K.; Moilanen, T. & Ritalahti J. 2009. Kehittämistyön menetelmät – uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 13.9.2016. <http://www.oph.fi/ops2016/perusteet>
- Peltonen, M. 2007. Mitä tarkoittaa KVG?. Teoksessa Alameri-Sajama R. (toim.) Nuortenkirjasto-työn käsikirja. Helsinki: BTJ, 129-148.
- Pihalehto, P. 2. 7.6.2016. Teemahaastattelu.
- Pihlaja, Juhani. Kirjastonkäyttö. 2004. Soceda: Lahti.
- Ratia, L. 1995. Yhteistyö hakee vielä muotoaan Raumalla. Teoksessa Suomen kuntaliitto. Tutkiva oppiminen : Kirjaston ja koulun yhteistyö. Helsinki, 74 – 76.

Sinko, P. 2000. Mitä koulu odottaa kirjastolta. Teoksessa Niinikangas L. (toim.) Koulu kirjastossa : kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Finland Oy, 15-29.

Tietoraketti-tiedonhakupeli yläkoululaisille – materiaalit ja ohjeet. Viitattu 15.9.2016.

<http://www.kirkou.fi/materiaalit/mediataidot/tietoraketti/>

Vakkari, P. 1981. Yleisten kirjastojen käytön tutkimisesta. Metodologista tarkastelua. Teoksessa Järvelin, K & Vakkari, P. Tiedontarpeiden ja kirjastonkäytön tutkimisesta. Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Julkaisuja A tutkimusraportit no 15. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 62-122.

Vakkari, P. 1983. Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot. Tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Yleisten kirjastojen neuvosto 2016. ”Yleisten kirjastojen suunta 2016-2020”. Viitattu 18.2.2016.

www.kirjastot.fi/neuvosto/suunta

LIITTEET

Liite 1: Haastattelujen 1 ja 2 kysymykset

- Miten yleensä kirjastonkäytönopastukset on järjestetty?
- Kuka/ketkä ovat olleet vastuuhenkilöinä?
- Onko opastuksiin muodostunut joitakin vakiojuttuja?
- Miten nuoret ovat ylipäättään suhtautuneet kirjastonkäytönopastuksiin? Ovatko he antaneet jotain palautetta?

Liite 2: Asiantuntijahaastattelun kysymykset

- Miten näet itse kirjastonkäytön ja sen opastuksen nuorilla?
- Mitkä ovat tärkeimmät huomioitavat seikat?
- Mitä tulisi varautua? / Mitä ongelmia voi tulla? Miten ne tulisi hoitaa?
- Oletko huomannut joitain käytäntöjä, jotka näyttivät/tuntuivat toimivan todella hyvin? Onko vastaan tullut jotain, mikä ei ole toiminut ollenkaan?
- Pitäisikö kirjastonkäytönopastuksista vastaavalla ja/tai vetävällä kirjastoammattilaisella olla pedagogisia opintoja taustallaan?
- Miten tärkeällä sijalla näet pelillistämisen tässä asiassa?

Liite 3: Kirjastonkäytönopastuskysely 7.-luokkalaisille

1. Olen

☐ tyttö ☐ poika

2. Kuinka usein käyt kirjastossa?

☐ päivittäin ☐ vähintään kerran viikossa ☐ vähintään kerran kuukaudessa
☐ muutaman kerran vuodessa ☐ harvemmin

3. Millä osastolla yleensä käyt kirjastossa?

☐ lasten- ja nuorten osastolla ☐ aikuisten tieto-osastolla
☐ aikuisten kertomakirjallisuusosastolla ☐ musiikkiosastolla
☐ lehtilukusalissa ☐ kotiseutukokoelmassa
☐ Muualla, missä? _____

4. Mitä teet yleensä kirjastossa?

☐ lainaan ja palautan kirjoja ☐ luen ☐ kulutan aikaa
☐ tapaan kavereita ☐ vierailen tapahtumissa ☐ teen läksyjä
☐ Muuta, mitä? _____

5. Auttoiko tämä kirjastonkäytönopastus sinua käyttämään kirjaston palveluita paremmin?

☐ kyllä ☐ ei

6. Saitko uutta tietoa kirjaston kokoelmista/palveluista?

☐ kyllä ☐ en

7. Kokonaisarviointi kirjastonkäytönopastuksesta (merkitse mielipidettäsi parhaiten vastaava kohta):

☐ Oli tosi hauskaa! ☐ Ihan kiva. ☐ Välillä oli vähän tylsää...

☐ En tykännyt.

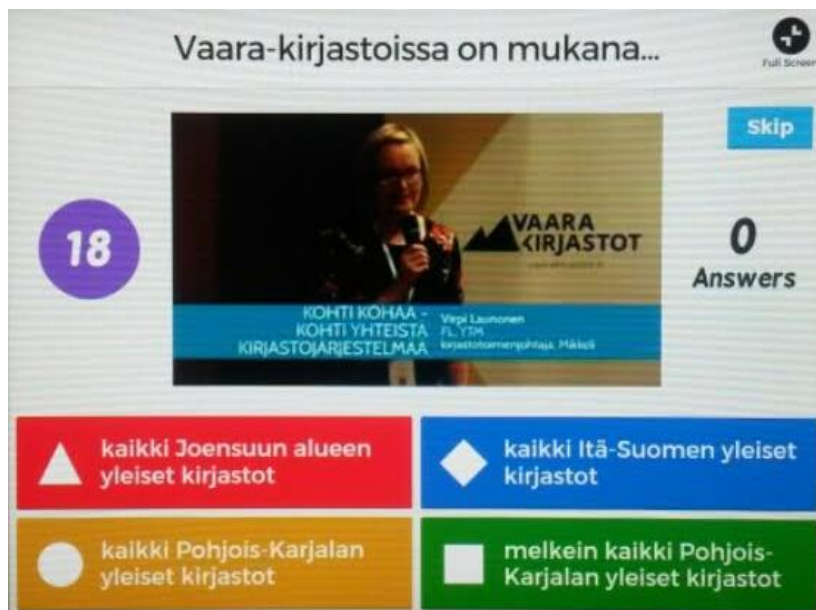
Sana on vapaa!!

Saat käyttää tämän puolen paperista kertoaksesi tarkemman mielipiteesi tästä kirjastonkäytönopastuksesta, esittääksesi toiveita ja ideoita tuleviin opastuksiin tai vain lähettääksesi terveisesi kirjaston henkilökunnalle. 😊

Kiitos vastauksistasi!

Liite 4: Kahoot! –tietokilpailun kysymykset ja vastausvaihtoehdot

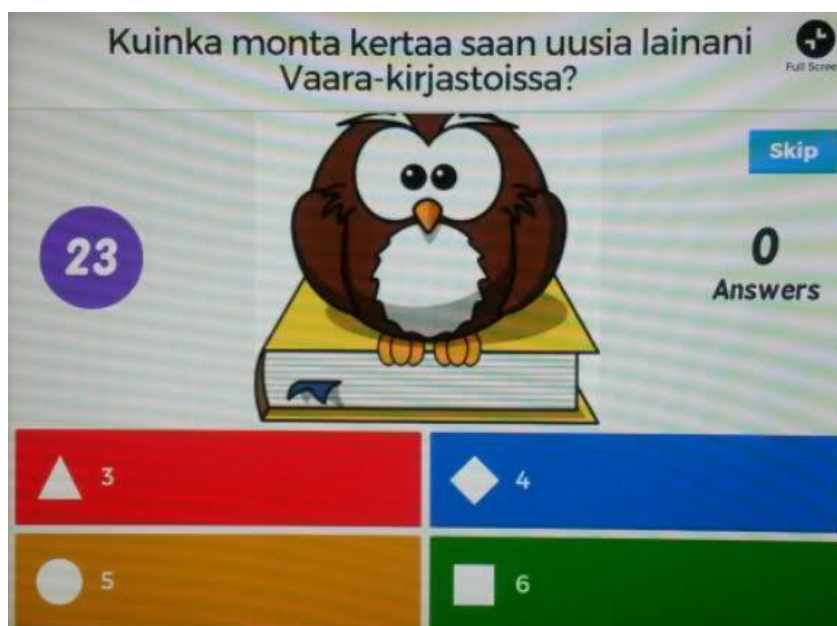
1. kysymys

2. kysymys

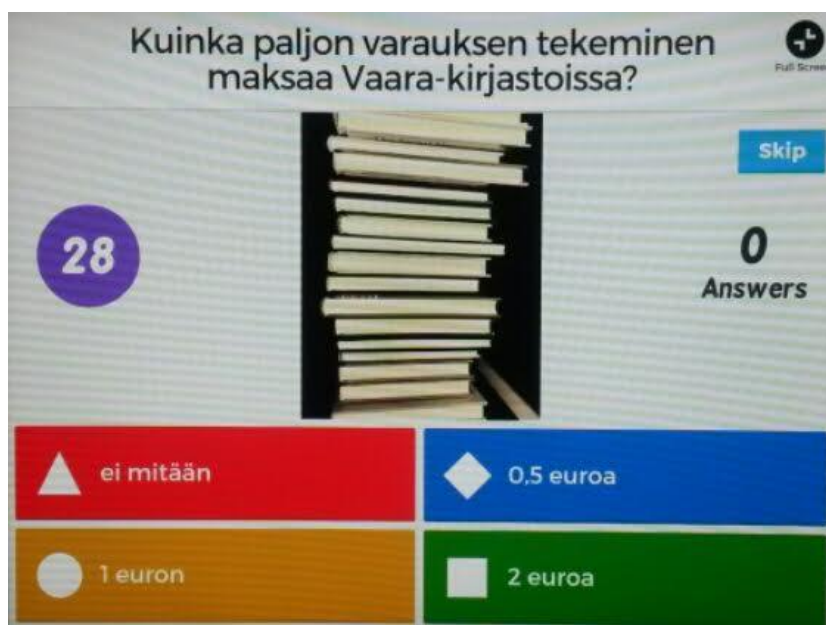
3. kysymys

4. kysymys

5. kysymys

6. kysymys

7. kysymys

Kirjaston verkkotunnukseni eivät toimi.
Miten saan uudet tunnukset?

28

0 Answers

Skip

Menemällä kirjastoon ja kysymällä apua

Soittamalla kirjaston asiakaspalveluun.

Luomalla itse uudet tunnukset verkkokirjastossa

Kysymällä kaverilta

8. kysymys

Mitä e-aineistoja Vaara-kirjastoissa on lainattavissa?

27

0 Answers

Skip

KIRJASTO

kirjoja

kirjoja ja lehtiä

kirjoja, lehtiä ja musiikkia

vain kotimaisia kirjoja ja pari lehteä

9. kysymys

Haluan lukea e-kirjaa tietokoneellani/tabletillani/puhelimellani. Mitä tarvitsen?

27

Skip

0 Answers

☐ käyttäjätilin tarvittavaan lukuohjelmaan

☐ en mitään - luen selaimessa

☐ kirjastokortin asiakastunnuksen ja salasanan

☐ salasanan kirjaston e-kirjatietokantaan

10. kysymys

Mitä erilaisia some-tilejä Vaara-kirjastoilla on?

29

Skip

0 Answers

☐ Facebook

☐ ei mitään

☐ Facebook ja Instagram

☐ Instagram